

PRILOZI ZA POVIJEST KOTARA ĐURĐEVAC U VRIJEME ŠESTOSIJEČANJSKE DIKTATURE (OD 1929. DO 1934.)

CONTRIBUTIONS TO HISTORY OF ĐURĐEVAC COUNTY IN TIMES OF JANUARY 6TH DICTATORSHIP (1929 TO 1934)

Vladimir Šadek

Osnovna škola "Đuro Ester"

Trg slobode 15

48000 Koprivnica

sadek@net4u.hr

Primljeno/Received: 01. 10. 2005.

Prihvaćeno/Accepted: 20. 11. 2005.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

UDK/UDC 061.22 (497.5)

Pregledni rad

Reviews

SAŽETAK

Razdoblja šestosiječanjske diktature i oktroirane ustavnosti svakako spadaju među najteža vremena u povijesti hrvatskog naroda. Stanovništvo Podravine, kao i pučanstvo ostalih hrvatskih krajeva, uvelike je na svojoj koži osjećalo represiju velikosrpskog jednonumlja, koje se ponajviše odrazilo kroz zabranu isticanja svega nacionalnog, te česte progone, hapšenja i batinanja. Teško gospodarsko stanje još je dodatno zagorčavalo život napaćenom Podravcu koji unatoč svemu pokušava živjeti vjerujući u bolje sutra.

Ovaj rad prikazuje svakodnevni život na području Kotara Đurđevac u navedenom razdoblju, ponajviše kroz kronološke izvještaje kotarskog načelnništva koji se danas nalaze u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Nakon proglašenja diktature politički život u kotaru uvelike je utihnuo, a aktivni su ostali jedino oni političari koji su bili naklonjeni režimu. Političari iz opozicije povukli su se iz javnog djelovanja te su većinom čekali bolja vremena za svoje djelovanje. Pojedinci su pak svoj rad razvili kroz ustaški pokret, te su djelovali u ilegali ili su se pak prebacili u susjednu Mađarsku gdje je bio ustaški logor Janka-puszta.

U prvim mjesecima nakon ubojstva kralja Aleksandra naročito se vrše pritisci na sve protivnike režima. Prati se ponašanje stanovništva, naročito istaknutijih predstavnika bivših političkih skupina, a također i predstavnika svećenstva i djelatnika suda.

Ključne riječi: kotar Đurđevac, diktatura, oktroirani ustav, kralj Aleksandar, ustaše

Key words: Đurđevac county, dictatorship, suspended (octroyed constitution), King Alexander, Ustashe

1. UVOD

Prvog dana prosinca 1918. službeno je započela agonija hrvatskog naroda, jedna od najtežih u njegovoj povijesti. Odmah s prvim počecima srpske vlasti u Hrvatskoj došlo je do krvoprolića u glavnom gradu Zagrebu.¹ Hrvatski narod je ubrzo uvidio koliko će mu teško biti u novonastaloj

¹ Krvoproliće se dogodilo 5. 12. 1918. na Jelačićevom trgu u Zagrebu prilikom proslave ujedinjenja i stvaranja Kraljevine SHS, kad su se hrvatski vojnici 25. i 53. pukovnije, protestirajući sukobili s organima policije.

državi. Donijet je Ustav², parlamentarizam je prividno oživio, a država je podijeljena na 33 oblasti pri čemu je Hrvatska rasparcelirana. Hrvatska opozicija se počela skupljati oko Stjepana Radića i Hrvatske republikanske seljačke stranke. Iznimna nasilja beogradskog režima najviše su došla do izražaja prilikom atentata na hrvatske zastupnike u Narodnoj skupštini u Beogradu.³ Svoje pak pravo lice kralj je pokazao 6. siječnja 1929. kada je objavio manifest u kojem između ostalog ističe: "Nastupio je čas, kada između kralja i naroda ne može i ne smije više biti posrednika. U toku tolikih prošlih napora i tolikih strpljenja, koje sam pokazao u vršenju svojih visokih dužnosti, moju je dušu razdirao vapaj naših narodnih masa, koje su rukovođene svojim prirodnim i zdravim rasuđivanjem već odavno nazirale, da se više ne može ići putem, kojim se do sada išlo".⁴ Kralj je odlučio vladati kao diktator, oslanjajući se na snage koje podržavaju diktaturu, te ukinuo stranke i raspustio parlament.

Kralj je 3. listopada 1929. proglasio Zakon o nazivu i podjeli Kraljevine na područja. Kraljevina je dobila službeni naziv Kraljevina Jugoslavija, a umjesto dotadašnje 33 oblasti, država je podijeljena na 9 banovina.⁵ Za Savsku su banovinu osnovani okružni inspektorati u Osijeku, Varaždinu i Ogulinu. Pod svaki je inspektorat stavljeno nekoliko najbližih kotara, da se olakša i ubrza uprava.⁶

Određeno je da se od tada mogu isticati i nositi samo državne zastave.⁷ Sljedeći korak je bila odluka o ukidanju onih društava i ustanova, čije je plemensko obilježje ili ime, cilj ili rad u suprotnosti s državnim i narodnim jedinstvom. Kralj je 5. prosinca 1929. proglasio Zakon o osnivanju Sokola Kraljevine Jugoslavije. Time je ukinut Hrvatski sokol, organizacija koja je do tada djelovala 55 godina.⁸

Kotar Đurđevac je novim odredbama potpao pod Savsku banovinu sa sjedištem u Zagrebu. Njegove granice se nisu mijenjale, tako da su pod upravu kotara spadale općine: Đurđevac, Virje, Molve, Šemovci, Ferdinandovac, Kalinovac, Podravske Sesvete, Kloštar Podravski i Pišumača.

U izvještaju Predstojništva kotarske policije u Đurđevcu, banu Savske Banovine dr. Šiloviću, daju se podaci o držanju bivših političara i narodnih masa prema režimu. Prije 6. siječnja 1929. godine velik je dio građanstva spadao u članstvo HSS-a. U mjesnom vodstvu stranke se isticao Valent Hodalić, narodni zastupnik iz Đurđevca, koji je na izborima u rujnu 1927 predvodio listu HSS-a za kotar.⁹ Zatim su tu Viktor Pogačnik¹⁰, zastupnik za skupštinu osječke oblasti, gdje je kotar potpadao prije 1929. godine, dr. Josip Snagić, odvjetnik i javni bilježnik u Đurđevcu i

² Vidovdanski ustav je izglasan 28. lipnja 1921.

³ Krvoproliće se dogodilo 5. 12. 1918. na Jelačićevom trgu u Zagrebu prilikom proslave ujedinjenja i stvaranja Kraljevine SHS, kad su se hrvatski vojnici 25. i 53. pukovnije, protestirajući sukobili s organima policije.

⁴ Horvat, Rudolf. Hrvatska na mučilištu. Zagreb : Školska knjiga, 1992. Str. 42

⁵ Isto. Str. 451-452.

⁶ Isto. Str. 456-457.

⁷ Isto. Str. 458-460.

⁸ Isto. Str. 462-464.

⁹ Kolar-Dimitrijević, Mira. Trnoviti životni put đurđevačkoga političara Tome Jalžabetića. // Đurđevečki zbornik. Đurđevac, 1996. Str. 263.

¹⁰ Viktor Pogačnik je rođen u Đurđevcu 1874. godine. Nakon završene osnovne škole pohađa gimnaziju u Zagrebu i Požegi. U jesen 1894. upisuje Filozofski fakultet u Zagrebu, te odabire klasičnu filologiju kao glavni predmet, gdje i diplomira 1899. godine. Nakon godine dana rada u Gornjogradskoj velikoj gimnaziji odlazi raditi u mostarsku gimnaziju gdje ostaje do 1908. godine. Nakon toga radi kao upravitelj Više djevojačke škole u Sarajevu, a od 1911. kao upravitelj Muške učiteljske škole. Od 1913. do 1915. godine radi kao inspektor škola u Bosni i Hercegovini. Godine 1916. počinje raditi kao povjerenik za socijalnu politiku u vladi Bosne i Hercegovine. Nakon izbora 1921. godine biva prijevremeno umirovljen, nakon čega se vraća u Đurđevac. Na izborima 1927. se kandidira na listi HSS-a i biva izabran u Skupštinu osječke oblasti. Više vidi u: Kolar-Dimitrijević, Mira. Život i rad profesora Viktora Pogačnika. // Podravski zbornik. Koprivnica : Muzej grada Koprivnice, 1991. Str. 131-145.

Valent Sulimanec, seljak iz Đurđevca. Tomo Jalžabetić¹¹, jedan od osnivača HSS-a, je na izbore 1927. godine izašao samostalno, ali je broj njegovih pristaša bio neznatan. Mali dio građanstva (oko 10 %) je pripadao ostalim strankama. Samostalnu demokratsku stranku je vodio dr. Petar Majer, odvjetnik i javni bilježnik u Đurđevcu. Demokratsku stranku je vodio dr. Josip Beganić, javni bilježnik. Narodnu radikalnu stranku je vodio dr. Božidar Beck, odvjetnik i javni bilježnik.

Događaji u Narodnoj skupštini 1928. nisu u mjestu imali velik odjek, ali uslijed teške ekonomske krize se počelo krajem godine osjećati sve teže stanje. Nakon kraljevog manifesta 6. siječnja 1929. su se Majer, Beganić i Beck, sa svojim pristašama opredjelili za kraljev režim i prihvatili stanje u državi. Među prvima koji su se opredjelili za poslušnost režimu, bio je i Tomo Jalžabetić, što je javno istaknuo s nekoliko dopisa novinama *Novosti* i *Politika*.¹² Njegovim stopama su krenuli Snagić i Pogačnik, koji su osobno sudjelovali u nekoliko poklonstvenih izaslanstava. Od mjesnog vodstva HSS-a, Hodalić i Sulimanec su se držali povučeno i bez aktivnog djelovanja. Ostali pristaše bivšeg HSS-a u kotaru Đurđevac, Franjo Novaković¹³ iz Molvi, Valent Živko iz Kalinovca i Tomo Prepelec iz Pitomače, također su se povukli iz javnosti. Stavljani su pod kontrolu i svaki im se korak pratio. Od dijela koji je stao uz režim ističu se bivši federalist Marko Bratec, načelnik u Molvama, bivši radičevac Mijo Givić, načelnik u Virju i bivši davidovičevac Franjo Götz, načelnik u Pitomači.¹⁴

Jak radikalni otpor kraljevoj diktaturi provodila je organizacija Ustaša na čelu s Antom Pavelićom, koja je osnovana sa zadatkom da se svim sredstvima bori za oslobođenje i stvaranje samostalne i nezavisne države Hrvatske. Da bi izbjegla progone i uhićenja državnog aparata, većina pripadnika ustaškog pokreta je emigrirala u inozemstvo i otuda djelovala. Najvažnija ustaška emigrantska središta su organizirana u Italiji i Mađarskoj. Za povijest kotara Đurđevac najvažniji ustaški logor je Janka-puszta kod Nagy Kanizse u Mađarskoj. Taj se logor prostirao na 280 jutara uz sjevernu obalu Drave, nekoliko kilometara od Legrada i Đelekovca. Na njemu je bilo nekoliko stambenih i gospodarskih objekata koji su omogućavali da se emigranti samostalno brinu za svoje potrebe, a prostor su osiguravale i mađarske pogranične postrojbe. Janka-puszta je bila idealna za obuku i prebacivanje ustaških terorista na područje Jugoslavije. S poslovima Janka-puszte je kao zapovjednik u Mađarskoj rukovodio Gustav Perčec, nekadašnji austrougarski dočasnik koji je prije odlaska u emigraciju imao posjed uz Dravu kod Ferdinandovca gdje se bavio iznajmljivanjem čamaca za ribolov. Takvu je poziciju koristio za stalne kontakte s Mađarima pa ga je Pavelić 1931. godine ovlastio da formira logor u Janka-puszti. On je zajedno s Pavelićem 1930. godine osuđen na smrt u odsustvu. Od Podravske ustaše koji su u početku pristigli u logor, najznačajniji je bio Ignac Domitrović iz Đurđevca, koji je zbog sudjelovanja u

¹¹ Tomo Jalžabetić je rođen u Đurđevcu 1852. godine. Osnovnu školu je pohađao u Đurđevcu a vojnu u Bjelovaru. Od 1905. godine je u glavnom odboru Hrvatske pučke seljačke stranke, pomaže pri osnivanju Hrvatske pučke seljačke tiskare, koja je tiskala *Dom*. Na izborima 1910. i 1913. je biran u Hrvatski sabor, a 1920. i 1923. u Narodnu skupštinu. Razilazi se s Radićem 1924. godine, nakon što ovaj stranku upiše u Seljačku internacionalu. Veže se uz Hrvatsku federalističku stranku, a na izbore 1927. godine izlazi samostalno. Kolar-Dimitrijević, Mira. Trnoviti životni put... Nav. dj. Str. 247-268.

¹² Jalžabetić je 25. ožujka 1929. godine uredništvu Jugoslavenskog Lloyd uputio pismo u kojem izražava sumnju o zdravim temeljima gospodarskih ustanova HSS-a. Kasnije sličan dopis šalje Novostima, pa ga preštapavaju i drugi listovi. Isto. Str. 265.

¹³ Franjo Novaković je kao predsjednik kotarske organizacije HSS-a bio voditelj predizborne kampanje 1927. godine. Na izborima u siječnju 1927. godine, izabran je u Skupštinu osiječke oblasti zajedno s Valentom Milekom iz Virja, Franjom Torbašinovićem iz Kloštra, Milanom Šohingerom iz Pitomače i Viktorom Pogačnikom iz Đurđevca. Kolar-Dimitrijević, Mira. Život i rad... Nav.dj. Str. 138. i Trnoviti životni put... Nav.dj. Str. 264.

¹⁴ Hrvatski državni arhiv Zagreb. Zbirka 21 : Politička situacija i izbori. Inventarni broj 2050, 14-15. rujna 1930.

jednoj diverziji željezničke pruge 1930. godine bio osuđen na 15 godina zatvora u odsustvu. Domitrović je bio jedan od glavnih suradnika Gustava Perčeca. Ustaše u Janka-pushti su svojim djelovanjem u narednom razdoblju imali važnu ulogu na području sjeverne Hrvatske.¹⁵

Ovaj rad je rađen po izvještajima o stanju javne uprave koji su izdvojeni iz fonda Savske Banovine poslije 1945. godine. Radi nepotpunosti materijala ovaj diplomski rad samo naznačava neke događaje i ličnosti a za precizniju sliku bi trebalo pregledati cijeli arhivski fond Savske Banovine 1929.-1934. godine. Građa je izložena kronološki.

2. KOTAR ĐURĐEVAC OD DIOBE ZEMLJE NA BANOVINE, 3. LISTOPADA 1929. DO OKTROIRANOG USTAVA 2. RUJNA 1931.

1929. godina

U mjesečnom izvještaju o stanju javne uprave za mjesec studeni i prosinac 1929. prikazuje se stanje u kotaru Đurđevac nakon donošenja Zakona o nazivu i podijeli Kraljevine na područja. Javna sigurnost u studenom je bila općenito dobra, te se nije desio ni jedan slučaj teške krađe i paleža. U prosincu je međutim Ivan Kovačić iz Virja pokušao silovati mještanku Maju Kovačić, a Luka Šarić iz Ferdinandovca teško je sjekirom ozlijedio Ivana Lugareva.

Zdravstveno stanje je bilo povoljno a broj smrtnih slučajeva malen, nije bilo ni zaraznih bolesti. Nastupom hladnih dana građevinska djelatnost je gotovo prestala, a cestovni i željeznički promet odvijao se bez poteškoća. Provodila se djelomična elektrifikacija Đurđevca priključenjem na Braunovu centralu. U drugoj polovici prosinca su radi zime i snijega prestali poljski radovi. Na ovom području se 1929. nalazi 5 paromlina i Pitomačko-črešnjevачki ugljenik.

Prosvjetnih, kulturnih, ekonomskih i nacionalnih društava na ovom području je bilo mnogo, ali su ona imala malen broj članova. Ta društva su najviše djelovala preko knjižnica, čitaonica i priređivanjem pučkih predavanja. U kotaru je u to vrijeme bilo 29 osnovnih, 2 građanske i tri šegrtske škole. Pismenost je u kotaru bila velika, primjećeno je da narod voli čitati, a i dobrovoljno šalje djecu u školu.

Bivše političke stranke su raspuštene, te nije opažen nikakav pokret masa. Kotarsko načelnštvo je primjetilo potištenost u masama radi ukidanja Hrvatskog Sokola. Do incidenata na području ovog kotara nije došlo, osim što su Hrvatski Sokoli u Virju zapjevali u dvorani Lijepu našu i odmah se razišli kućama. U to doba ne izlaze nikakve novine, knjige i sitni tisak. Aktivnost komunista u kotaru također nije primjećena.¹⁶

1930. godina

Izvještajima o stanju javne uprave za 1930. godinu opisuju se svi važniji događaji kroz preglede po dvomjesječjima. U izvještaju za siječanj i veljaču se ističe kako je 24. veljače Martin Kovačić iz Virja, u alkoholiziranom stanju nožem usmrtio susjeda Šimuna Pankarića. U Ferdinandovcu su se 23. siječnja posvađali Petar Maletić i Petar Rođak, te je Rođak teško ozljeđen nožem. Dvadesetdevetog siječnja je u Virju Petar Močnik u svađi nožem udario Šimuna

¹⁵ Krušelj, Željko. U žrvnju državnog terora i ustaškog terorizma. Koprivnica : Hrvatski zemljopis, naklada dr. Feletar, 2001. Str. 19-25 i 60.

¹⁶ HDA, 21, inv. br. 1373, 2-31. prosinac 1929.

Hrženjaka. U Šemovcima su se 12. veljače u svađi seljaci Tomo Miklič i Antun Kopas potukli noževima. Dvadesetog veljače je Ivan Ormanec iz Virja udario sumješšana Jakoba Ilijeva, te ga teško ozlijedio. Desila su se dva samoubojstva vješanjem. Objesili su se Tomo Papić, sluga iz Suhe Katalene i Martin Šalvari, poljodjelac iz Virja.

Kod pojedinih osoba su 15. veljače izvršene osobne i kućne premetačine, no nije se pronašlo ništa sumnjivo od zabranjenih knjiga, letaka i brošura. Zdravstveno stanje je bilo nepovoljnije nego prije. Obavljene su istrage kod slučajeva zaraznih bolesti po općinama i provedena raskušivanja. U Virju, Miholjancu i Đurđevcu su osnovane nove poljoprivredne udruge. U Virju je održan Zimski gospodarski tečaj, te Tečaj za domaćice, koji su bili dobro posjećen. Umjesto Hrvatskog Sokola, koji je ukinut, osnovana su nova društva Sokola Kraljevine Jugoslavije u Đurđevcu i Virju.

Sljedeći izvještaj je onaj o stanju javne uprave za ožujak i travanj 1930. Desio se slučaj silovanja. Seljak Mijo Dominović iz Kloštra silovao je svoju sluškinju, maloljetnu Maricu Novosel. Martin Krefflin, koji je držao mjenjačnicu brašna u Prugovcu, prevario je više seljaka za žitarice u vrijednosti od 4709 dinara, te je bez traga nestao iz Prugovca.

U noći od 20. na 21. travnja, čađom su zaprljane kuće Tome Jalžabetića, bivšeg narodnog zastupnika iz Đurđevca, i Ignaca Ferenčića iz Đurđevca. Na kućama su im čađom ucrtani crni križevi. Osnovane su tri nove zadrugarske udruge, i to stočarska u Pitomači, svinjogojska u Miholjancu i strojarska u Đurđevcu. Kroz kotar je 31. ožujka, na putu prema Bjelovaru, automobilom prošao ban Savske Banovine, dr. Šilović, na povratku sa inspekcijskog putovanja po Slavoniji. Narod je pozdravljao bana, a kuće su bile okićene državnim zastavama.

Izvještaj za svibanj i lipanj na početku spominje ubojstvo koje se dogodilo 15. lipnja. Tog dana su se na cesti između Sedlarice i Otrovanca posvađali Romi, te se potukli noževima. Jozo Đurđević je od zadobivenih rana idućeg dana preminuo.

Sudu su zbog slučaja paleža prijavljena dva slučaja. U noći od 1. na 2. lipnja je došlo do požara na tavanu kuće gostioničara Gabrijela Tomeka iz Đurđevca. Krov je potpuno izgorio, a sav ostali namještaj je spašen. Vlasnik kuće je uhićen i predan na istragu, jer se sumnja da je sam zapalio kuću koja je bila osigurana popriličnim iznosom.

U noći od 26. na 27. lipnja je izgorio štagalj seljaka Tome Milića iz Sedlarice, te mu je nanesena šteta u iznosu od 9600 dinara. Zbog sumnje je za taj palež uhićen Tomo Fratalić, Milićev susjed.

Prvog svibnja je u Mekišu, Općina Podravske Sesvete, osnovana jednorazredna škola. Za privremen smještaj škole i stanovanje učitelja, općina je kupila kuću od Fabijana Šantića. Jednorazredna škola je 12. svibnja osnovana i u Maloj Čerešnjevici, Općine Pitomača.

Sedmog lipnja je na inspekcijskom putovanju u ovom kotaru bio ban Savske banovine, dr. Šilović. Zadržao se u općinama Šemovci, Virje, Molve, Đurđevac, Kloštar Podravski i Pitomača, odakle je produžio put prema kotaru Virovitica. Svugdje je bio dobro dočekan, pod slavlucima, uz pucanje mužara, glazbu i pjevanje. Kuće kroz mjesta kuda je ban prolazio su bile okićene zastavama. Naročito lijep doček je bio u Pitomači, gdje je bana dočekalo i pozdravilo preko 1000 ljudi. Nigdje nije došlo do incidenata.

Petnaestog kolovoza se desila strašna tragedija na rijeci Dravi. Prilikom povratka kućama s proštenja u Molvama, nesretnim slučajem se utopilo 26 osoba iz Repaša. Na udaljenosti do 15 kilometara od mjesta katastrofe je pronađen 21 utopljenik. Svi su sahranjeni na molvarskom groblju.

U kolovozu 1930. uhićen je Štefo Bosorić iz Virovskih Konaka. Optužen je za "raspačavanje protudržavnih letaka i novina". Navodi se kako je letke čitao i dao ih čitati četvorici seljaka. Letke je našao na državnoj na granici s Mađarskom i nije ih predao vlastima. Izvršenim

premetačinama, kod Bosorića, njegovih rođaka i seljaka koji su čitali letke, novi sadržaj štampe nije pronađen.¹⁷ Leci su potpisani od Pavelića i Perčeca, a jedne novine su iz Amerike, s nazivom "*Hrvatski seljački vijesnik*", u kojima se hrvatski narod poziva na revoluciju i odcjepljenje od Srbije.¹⁸ Leci su štampani u Ženevi i Beču. Bilo je letaka koji nisu potpisani i govorili su o ubojstvu zastupnika u beogradskom parlamentu, te o tome kako Italija želi pomoći Hrvatima da se oslobode Karađorđevića bez zemljišne naknade. U novinama iz SAD-a opisana su ubojstva u Parlamentu.¹⁹

Dana 13. kolovoza u Virju je upravitelj pošte pronašao 4 "sumnjiva" omota, među drugom poštom, te ih predao kotarskom načelniku, koji ih je otvorio i pronašao 1500 komada protudržavnih letaka s naslovom "*Hrvati i Hrvatice*" i "*Krvnicima Hrvatskog naroda*". Ovi letci pišu protiv stanja u državi, a potpisani su od "*Odbora za oslobođenje Hrvatskih zemalja*" i "*Legija hrvatskih boraca*".²⁰

Izvjestaj bjelovarske žandarmerijske čete za kolovoz 1930. govori kako je mađarski seljak Josip Horvat sa svojih 80 radnika prešao granicu kod Podravske Sesveta, posjekao vrbu Tome Huđeka iz Podravske Sesveta, i tom ga prilikom fizički napao. Huđek je s dvojicom prijatelja bio prisiljen pobjeći. Po svršenom obračunu, Mađari su se vratili na svoju stranu granice. Petnaestog rujna je žandar Matija Starašinić svojom službenom puškom počinio samoubojstvo u žandarmerijskoj stanici u Đurđevcu. U okrugu stanice Ferdinandovac su 5. listopada uhićeni Jožef Gadanec iz Boljeva, kotara Barcs, Mađarska, i umirovljeni općinski bilježnik Marko Hrvoić iz Ferdinandovca, radi utvrđene špijunaže u korist Mađara.²¹

Devetnaestog listopada 1930. godine je u Molvama održan sastanak Karla Kovačevića²² iz Jazavice s banskim vijećnicima. Povodom tog sastanka 26. listopada je u Molvama osnovana Jugoslavenska organizacija, sa zadatkom "prosvjeđivanja naroda i gospodarskog napretka".²³

Trećeg listopada popodne su kroz Đurđevac prošli ministri dr. Mate Drinković, dr. Kosta Kumandi i Mirko Neudorfer sa svojom pratnjom. Sačekali su ih svi predstavnici mjesnih vlasti, učitelji s školskom djecom, te mjesno građanstvo, sve zajedno oko 300 ljudi. Ministre je kratkim govorom pozdravio općinski bilježnik Ivezić. Nakon kraćeg zadržavanja, ministri su nastavili dalje prema Bjelovaru.²⁴ U Bjelovar su još prije na sastanak s ministrima pošli i izaslanici iz svih općina ovog kotara. Na sastanku je u ime izaslanika govorio Tomo Jalžabetić. Razložio je potrebu proširenja željezničke pruge Kloštar-Koprivnica, te izgradnju željezničke stanice u Kalinovcu, zatim izgradnju telefonske i brzojavne veze od stanice Kalinovac do graničnog mjesta i općine Ferdinandovac. Obrazložio je potrebu izgradnje stalnog prijevoza na rijeci Dravi, između Molvi i Repaša. Govorio je kako se stoka ne bi trebala kupovati u inozemstvu, jer prvorazrednih grla ima dovoljno i kod naših stočarskih udruga. Osim Jalžabetića, s područja kotara Đurđevac, se nije više nitko od prisutnih javio za riječ.²⁵

¹⁷ HDA, 21, inv. br. 1822, 1930.

¹⁸ HDA, 21, inv. br. 1808a, 23. kolovoz 1930.

¹⁹ HDA, 21, inv. br. 1966, 30. srpnja 1930.

²⁰ HDA, 21, inv. br. 1808a, 23. kolovoza 1930.

²¹ HDA, 21, inv. br. 2053, 26. kolovoza-24. rujna 1930.

²² Karlo Kovačević je 22. travnja 1930. godine zajedno s Ivanom Radićem, Edom Murkovićem, Andrijom Berićem i Tomom Jalžabetićem predvodio veliku deputaciju hrvatskih seljaka na sastanku s kraljem u Beogradu. Kolar-Dimitrijević, Mira. Trnoviti životni put... Nav.dj. Str. 266.

²³ HDA, 21, inv. br. 1822, 1930.

²⁴ HDA, 21, inv. br. 2048, 4. studenog 1930.

²⁵ HDA, 21, inv. br. 2038, 3. listopada 1930.

Izvještaj o stanju javne uprave za studeni i prosinac govori da je 2000 osoba iz đurđevačkog kotara prisustvovalo seljačkom zboru u Zagrebu 8. prosinca 1930. Na zboru je između ostalih govorio i Tomo Jalžabetić, banski vijećnik.

Osamnaestog studenog je održan veliki rasplodni sajam bikova cijele Podravine. Na sajmu je bilo izloženo oko 250 čistokrvnih simentalških bikova, od čega 180 iz raznih stočarskih udruga s područja kotara Đurđevac, a ostalo iz kotara Koprivnica.²⁶

1931. godina

Isto kao i za 1930., događaji o stanju javne uprave za 1931. godinu opisuju se kroz dvomjesečne izvještaje. Izvještaj za siječanj i veljaču govori kako je počinjeno ubojstvo u Dinjevcu, gdje je u svatovima ubijen Tomo Kralj iz Grabrovnice. Petog veljače se u Kloštru pojavio požar, te je uslijed nepažnje izgorjela radionica Adama Lajbinga. U Virju je 2. siječnja Vinko Vošicki osobnim automobilom izletio pod teretni vlak. Vošicki je tom prilikom zadobio teže tjelesne ozljede. Kod Pitomače je uz prugu pronađena smrznuta žena.

Održani su zimski gospodarski tečajevi iz svih grana poljoprivrede, te iz ostalih nauka potrebnih za proširenje opće kulture i olakšanja života na selu.

U idućem dvomjesečju, u ožujku i travnju bilo je nešto manje događaja nego u prijašnjim razdobljima. Petog travnja je u Đurđevcu na željezničkoj stanici nesretnim slučajem kočničar Franjo Bazijanec pao pod vlak te je preminuo u bolnici. Tragično je stradao muškarac u Kozarevcu jer ga je teže ozlijedio remen u mlinu.

Za vrijeme ožujka su osnovane dvije svinjogojske udruge, u Virju i Đurđevcu. Stočarske udruge s ovog područja su sudjelovale na izložbi u Novom Sadu.

Izvještaj za svibanj i lipanj govori kako je 8. lipnja u Virju poljoprivrednik Đuro Horvat silovao djevojku Rozu Hrženjak, staru 24 godine. U Dravi se utopio dječak iz Molvi, ali mu tijelo nije pronađeno. U Sirovoj Kataleni su se 25. svibnja posvađali i potukli Mato Tomišin, Martin Mukvić, Petar Pavlović i Đuro Margetić.

Trećeg svibnja je u Ferdinandovcu održan politički skup na kojem su sudjelovali Viktor Pogačnik, umirovljeni povjerenik za socijalnu politiku, i dr. Josip Snagić. Istovremeno je sazvan i sastanak u Molvama na kojem je sudjelovao Tomo Jalžabetić.²⁷

Gradska policija iz Đurđevcu izvještava da je Franjo Tkalčić iz Sirove Katalene izveo 6 krađa u svibnju i lipnju 1931. godine. Ukrao je pušku, 32 metra domaćeg platna, te 2123 dinara. Većina tih stvari je pronađena i vraćena vlasniku Martinu Kovaču.

Trećeg svibnja je Đurđevac posjetio Ivo Perović²⁸, ban Savske banovine, u pratnji svog tajnika Vojnovića i gradskog načelnika Bjelovara, Šiftera. U Đurđevac je također stigao okružni inspektor Vilko Pfeifer, koji je banu predstavio šefove ureda, te vodio računa kako bi ban bio što bolje informiran o političkom i ekonomskom stanju kotara Đurđevac.

Idućeg dana, 4. svibnja, kroz Đurđevac je prolazio kralj Aleksandar, zajedno s banom i ostalom pratnjom. Tom prilikom se okupilo 7-8 tisuća građana. Pošto se kralj zaustavio, bili su mu predstavljeni općinski načelnici s odbornicima, starješine Jugoslavenskog Sokola, svećenstvo, predstavnici suda i društava. Kralj je na pola sata posjetio crkvu, te nakon toga napustio Đurđevac otišavši u smjeru Bjelovara.²⁹

²⁶ HDA, 21, inv. br. 1822, 1930.

²⁷ HDA, 21, inv. br. 2199, 1931.

²⁸ Ivo Perović je postao banom 10. siječnja 1931., poslije dr. Šilovića.

²⁹ HDA, 21, inv. br. 2200, 1. srpnja 1931.

Slijedi izvještaj o stanju javne uprave za srpanj i kolovoz. Dana 28. srpnja je nesretnim slučajem prigodom vršenja žita u Đurđevcu Jakov Kudumija izgubio nogu. Zbog ozljede je u bolnici preminuo. U noći od 27. na 28. srpnja, u Podravskim Sesvetama je posječeno pola jutra kukuruza tamošnjem bilježniku Josipu Kovačiću. Zbog oštećivanja tuđeg vlasništva, sudu su prijavljeni Đuro Maturanec, Ivan Šerbedžija i Mato Čoklo, svi iz Podravskih Sesveta. U kolovozu su u Virovskim Konacima i Đurđevcu održane stočarske izložbe čistokrvnih goveda. U Đurđevcu je nagrađeno 86 uzgajivača iz raznih stočarskih udruga, a u Virovskim Konacima 33 uzgajivača. Po zapovijedi Kraljevske banske uprave, škola u Virovskom Crncu³⁰ je proširena na dva odjeljenja, a škola u Prugovcu na tri odjeljenja.³¹

3. KOTAR ĐURĐEVAC OD OBNOVE USTAVNOSTI, 2. RUJNA 1931., DO ATENTATA U MARSEILLEU, 9. LISTOPADA 1934.

1931. godina

Opće pogoršanje unutarnjeg stanja u državi i njezin sve nepovoljniji međunarodni položaj primorali su kralja Aleksandra da traži nove oblike i metode za režim koji je uspostavio šestosiječanjskim manifestom. Trećeg rujna 1931. je kralj objavio novi Ustav Kraljevine Jugoslavije.³² Ustavom je uspostavljen dvodomni parlament, Narodna skupština i Senat, ali njihovo funkcioniranje odudara od osnovnih načela parlamentarizma. Svaki zakonski nacrt koji prihvati Skupština mora biti prihvaćen i u Senatu, ali on ne postaje važeći dok ga ne potpiše kralj. Što se tiče sastava Narodne skupštine, ona se sastoji od zastupnika biranih po izbornom zakonu koji omogućuje postavljanje samo jedne liste, i to državne. Što se tiče Senata, polovicu postavlja kralj, a ostali se biraju po banovinama tako da ih biraju banski vijećnici (njih imenuje kralj), izabrani narodni zastupnici u Banovini i načelnici općina. Vladu imenuje kralj kojemu je i odgovorna, a ne Skupštini. Za kraljeva djela odgovara Vlada, tako da je on zapravo politički neodgovoran a o svemu odlučuje. Parlamentarni život i rad političkih stranaka nije obnovljen, samo je učvršćen centralizam. Izbori za Narodnu skupštinu su raspisani za dan 8. studenoga 1931. Za nositelja vladine liste je postavljen predsjednik vlade, general Petar Živković.³³

Izvještaj o stanju javne uprave za rujna i listopad 1931., između ostalog govori o pripremi političara kotara Đurđevac za raspisane izbore. Politički život je počeo pojavom dviju strana, one koja je pristala uz režim i one protivne režimskoj politici. Oko vladine liste su se skupili Viktor Pogačnik, Tomo Jalžabetić, Josip Snagić, Božo Beck i Josip Beganić. Kasnije su od kandidature za izbore odustali Jalžabetić i Snagić, zbog nepostizanja sporazuma oko izborne liste, na kojoj je kao kandidat kotara istaknut Pogačnik. Uz protivnike režima su pristali dr. Vlado Sabolić i Valent Hodalić. Oni su skupljali potpise³⁴ za dr. Mačeka, nositelja opozicije. Kad se objavilo da opozicija neće na izbore, prestali su s prikupljanjem potpisa kojih je tada već bilo oko 700.

Izvještaj dalje spominje ostale događaje među narodom. Dvadesetpetog rujna su nakon trovanja gljivama umrli Ivan Šolo, njegov zet Ivan Peić i Stevo Peić, svi iz Kalinovca. U Pitomači

³⁰ Virovski Crnac se danas nalazi u sklopu Novog Virja..

³¹ HDA, 21, inv. br. 2199, 1931.

³² Taj ustav se u literaturi spominje kao oktroirani ili nametnuti, jer ga nije donio parlament, nego ga je dao vladar sam.

³³ Matković, Hrvoje. Suvremena politička povijest Hrvatske. Zagreb : MUP RH, 1995. str 134-135.

³⁴ Potpisi su se skupljali jer je izborni zakon govorio da lista koja želi izaći na izbore treba skupiti najmanje 200 potpisa glasača sa svih 368 upravnih kotara u zemlji. Naravno da je te potpise mogla skupiti samo vladina lista.

je 8. rujna Mato Tometić, u svađi ozlijedio oca Grgu Tometića, koji je od ozljeda preminuo dva dana poslije. Nesretnim slučajem je 22. studenog u šumi kod Miholjanca nastradao Ludvig Kiš, star 60 godina, jer je na njega palo drvo.

Početak rujna je u Zagrebu održan specijalni sajam i izložba rasplodne stoke cijele Jugoslavije. Stočarske udruge kotara Đurđevac su sudjelovale na izložbi sa 120 grla, te osvojile većinu prvih nagrada.

Izvještaj za studeni i prosinac govori kako su izbori za Narodnu skupštinu, 8. studenog, prošli bez incidenata. Odazvalo se manje od 50% glasača. Za narodnog zastupnika je izabran Viktor Pogačnik.

Petnaestog studenog oko 18 sati, nepoznata je osoba pucala iz puške u prozor stana općinskog bilježnika Josipa Kovačića u Podravskim Sesvetama. Kovačić i Mato Gluhak, koji su se nalazili uz prozor, ostali su neozlijeđeni. Iste noći je u Molvama nepoznati počinitelj ciglom razbio prozor od stana učitelja Josipa Hontića.³⁵

1932. godina

Od početka godine 1932. izvještaji su mjesečni i imaju drugačiji naziv. Izvještaj o političkim prilikama i događajima za siječanj 1932. govori o izborima za senatore koji su održani u Zagrebu 3. siječnja 1932. S područja kotara Đurđevac su glasali svi s aktivnim pravom glasa. Pošto je Tomo Jalžabetić izabran za senatora, Ministarstvo unutarnjih poslova je umjesto njega za novog bankskog vijećnika postavilo Dragutina Židovca, krojača i posjednika iz Đurđevca. U Virju je 10. siječnja osnovana Mjesna organizacija Jugoslavenske radikalne seljačke demokracije³⁶ (JRSD), a 30. siječnja je JRSD osnovana u općini Molve.

U Pitomači je 16. siječnja zbog uvrede kralja uhićen Henrich König, star 34 godine, radnik u Pitomačko-Črešnjevačkom ugljeniku. König je kažnjen sa 10 dana zatvora, te je predan Kotarskom sudu u Đurđevcu na daljnji postupak. König je nekoliko dana prije otpušten iz službe, navodno zbog odanosti piću i izazivanju nereda među radnicima.

Izvještaj za veljaču govori kako na osnivanju JRSD-a u ovom kotaru rade dr. Božo Beck i ljekarnik mr. Albert Majnarić, prema uputama Viktora Pogačnika, koji se nalazi u Beogradu. Organizacija je do tada osnovana u Virju, Molvama i Ferdinandovcu.

Osmog veljače je iz kaznenog zavoda u Mitrovici u Hampovicu dopraćen Franjo Šabarić, liječnik, koji je uvjetno pušten na slobodu. Šabarić je krajem dvadesetih godina bio osuđen na kaznu zatvora od 2 godine i 6 mjeseci. Bio je uhićen u Zagrebu gdje je umnožavao komunističke letke. Nalazio se u Hampovici kod svojih roditelja.

Izvještaj o političkim prilikama i događajima za travanj govori kako je u noći od 29. na 30. istog mjeseca, u Đurđevac stigao novoimenovani ministar Ministarstva šuma i rudnika Viktor Pogačnik.³⁷ Njegov dolazak je bio krivo najavljen pa se okupljeno mnoštvo koje ga je trebalo dočekati već razišlo. Ministar je 1. svibnja održao skupštinu u Ferdinandovcu, Kalinovcu i Đurđevcu. Nakon odsvirane himne je Stjepan Puhač, načelnik općine Ferdinandovac, pozdravio ministra i zaželio mu dobrodošlicu. Nakon toga je ministar Pogačnik u podužem govoru prikazao

³⁵ HDA, 21, inv. br. 2199, 1931.

³⁶ Kad se nakon izbora sazvala Narodna skupština, poslanici su osnovali poslanički klub, koji se ubrzo pretvorio u novu političku stranku pod nazivom Jugoslavenska radikalna seljačka demokracija. Bila je to politička formacija poduprta od kralja, a trebala je poslužiti kao oslonac režimu.

³⁷ Pogačnik je postao ministrom 21. travnja 1932., pošto je ostavku na mjestu Ministra šuma i rudnika dao dr. Stanko Šibenik.

rad Vlade i Narodne skupštine oko donošenja zakona. Osudio je postupke ustaške emigracije zbog raspačavanja raznih letaka i širenja glasina. Na kraju je razložio rad oko osnivanja JRSD-a i pozvao ljude da se upišu u stranku u što većem broju. Skupštini je prisustvovalo oko 500 građana. Poslije podne je održao sastanak u općinskoj zgradi u Kalinovcu, na kojem je bilo prisutno oko 100 ljudi. Drugog svibnja je ministar održao sastanak u Đurđevcu, u dvorani kina, gdje se okupilo oko 500 građana. Raspravljalo se otprilike isto što i u Ferdinandovcu i Kalinovcu. U stranku se upisalo mnogo prisutnih.

Petog lipnja je u Đurđevac došao general Kosta Vujičić, pomoćnik zapovjednika žandarmerije. Zadržao se kod žandarmerijske stanice, gdje ga je posjetio kotarski načelnik Legović i izvijestio o političkoj situaciji, te o stanju javne sigurnosti u kotaru Đurđevac.

Iz Zagreba je 14. lipnja vlakom stigla Hödviga Mayer, novinarka iz Berlina. Zanimala se za poslovanje seljačkih zadruga. Razgledavala je mjesnu crkvu i oko 6 seljačkih domova. U Virju je razgledavala seljački dom, zadruga, vatrogasni dom, crkvu, školu i bratovštinu. Zanimala se za kulturu života na selu.³⁸

Đuro Ivančan iz Molvi je 4. srpnja ubio svog djeda Đuru Nakosaneca. Naime, dok su se vraćali sa suda iz Đurđevca, Ivančan je batinom udario djeda po glavi i usmratio ga. U prometnoj nesreći u Pitomači, 25. kolovoza, poginuo je Stjepan Marinković. Automobil kojim je upravljala Danica Ribnikar, kretao se nepropisnom brzinom, te je uplašio konje pokraj kojih se nalazio Marinković. Pošto je Marinković želio pridržati konje, ovi su ga odgurnuli, pa ga je zahvatio auto i odbio u kameni stup u koji je udario glavom i uslijed ozljeda umro.

U Đurđevac je 13. rujna u pratnji dr. Rasuhina, zamjenika direktora Higijenskog zavoda u Zagrebu, stigao profesor Madsen iz Danske. Pregledao je državnu ambulantu za suzbijanje trahoma, zanimao se za životne i ekonomske prilike seljaka. Zanimao se za način rada i posjet bolesnih od trahoma.³⁹

U noći od 15. na 16. kolovoza su u Kloštru pronađena dva plakata u kojima se narod poziva da ne plaća poreze, te da bude složan. Plakati su pronađeni već u noći, tako da ih pučanstvo nije moglo pročitati.

U noći od 1. na 2. studenog je u Špincu kod Ferdinandovca ubijen Ivan Domitrović, brat emigranta Ignaca Domitrovića. Ubijeni je bio veza između emigranata u Mađarskoj i neprijatelja režima u Kraljevini. Ivan Domitrović je bio stalno kontroliran od vladinih agenata. Njegovim ubojstvom je uklonjena opasnost vlastima oko organiziranja antidržavnih akcija od emigranata u Mađarskoj.⁴⁰ Izjava Marijana Mađerića, emigranta iz Janka-puszte i povratnika u državu, pograničnoj policiji u Koprivnici u prosincu 1932. godine поближе dočarava što se događalo među emigrantima i koju ulogu je u svemu imao ubijeni Domitrović. Mađerić navodi kako je tri puta, po nalogu Gustava Perčeca, odlazio kod Ivana Domitrovića u Vizvar⁴¹, te mu nosio svaki put po tri omota u kojima se nalazilo po 100 brojeva časopisa "*Ustaša*", "*Grič*" i "*Domobran*". Dalje govori da mu je Ignac Domitrović pričao kako se radi na tome da se s hrvatske strane, preko njegovog brata, pronađe jedna osoba koja će izvršiti atentat na ministra Pogačnika i senatora Jalžabetića. Tim povodom je Ivanu Domitroviću dostavljen i revolver, da tu osobu podučava u pucanju. Ta osoba je i pronađena ali je u povratnom pismu Ignacu Domitroviću to ime nečitko upisano. Nadalje je Ignac Domitrović dobio telegrafsku obavijest od policije iz Vizvara da mu je

³⁸ HDA, 21, inv. br. 2654, 1932.

³⁹ HDA, 21, inv. br. 2655, 3. listopada 1932.

⁴⁰ HDA, 21, inv. br. 2654, 1932.

⁴¹ Vizvar je mjesto u Mađarskoj uz samu granicu s Hrvatskom, a nalazi se nasuprot Ferdinandovca.

brat ubijen, a Mađerić dalje govori da je ubojica iz Ferdinandovca, i to ista ona osoba koju je Ivan Domitrović podučavao u pucanju.⁴²

Ministar Pogačnik je 17. studenog održao sastanak s članovima mjesne organizacije JRSD-a u Đurđevcu gdje je pred 200 ljudi izložio rad Vlade i Narodne skupštine. Đurđevac su 14. studenog posjetili ban dr. Ivo Perović, tajnik Vojnović i načelnik zagrebačke policije Mihaldžić. Posjetili su Ured kotarskog načelnništva, gdje je ban dobio izvještaj o političkom stanju. Od pograničnog komesara u Ferdinandovcu dan im je izvještaj o stanju na granici.

Sokolarsko društvo u Đurđevcu je održalo proslavu 1. prosinca.⁴³ Proslavi je između ostalih prisustvovao i ministar Pogačnik. Manifestacija je protekla bez incidenata.⁴⁴

Tromjesečni izvještaj o radu opće uprave govori da je 4. studenog 1932. Martin Balatinec iz Đurđevca, star 22 godine, u svađi nožem ubio Miju Radmana, starog 21 godinu, iz Đurđevca.⁴⁵

1933. godina

Izvještaj o političkim prilikama i događajima za siječanj 1933. govori o tome da je ministar Pogačnik 7. siječnja 1933. posjetio Poljoprivredni tečaj u Virju, te Školu za domaćice. Nakon toga je održao sastanak na kojem se okupilo oko 800 građana, u dvorani vatrogasnog doma. U svom govoru je prikazao teške životne uvjete i gospodarsku krizu koja tlači seljake. Prikazao je nastojanja Vlade da se kriza ublaži. Krajem prosinca i početkom siječnja 1933. primijećeno je nastojanje pristaša HSS-a da obnove svoje organizacije. Nad radom tih ljudi je vođen strogi nadzor.

Izvještaj za veljaču kaže da je u Repašu 19. istog mjeseca osnovana organizacija JRSD-a. Za predsjednika je izabran učitelj Kazimir Marinčić, za potpredsjednika Štefo Ivančan, za tajnika Josip Đerđ, dok je za blagajnika izabran Ignac Špoljarić. U organizaciju se učlanilo 27 građana.

U Đurđevcu je 26. veljače sazvana izvanredna Glavna skupština Vatrogasnog društva, na kojoj se trebao izabrati novi predsjednik, pošto je dotadašnji predsjednik dr. Vlado Sabolić podnio ostavku. Za novog predsjednika je izabran Josip Kresinger, gostioničar, s 5 glasova prednosti ispred Valenta Hodalića.

Trinaestog ožujka u dvorani gostionice Josipa Kresingera, organizacija JRSD-a je održala sastanak na kojem je prisustvovao i ministar Pogačnik, koji je izložio rad vlade. U travnju je ministar Pogačnik poveo 16 najistaknutijih predstavnika JRSD-a na veliki zbor stranke u Nišu.

U Pitomači je u noći od 12. na 13. travnja nepoznati počinitelj na kući dr. Andrije Španića ispisao parole: "*Bog i Hrvati*", "*Živjela Hrvatska*", "*Dolje Srbija*". Općinski načelnik Pitomače Dragutin Götz neposredno nakon toga dao je ostavku.

Četvrtog svibnja je u Đurđevcu održana Godišnja skupština Kotarske organizacije JRSD-a, uz prisustvovanje delegata svih mjesnih organizacija. Sastanak je vodio ministar Pogačnik. Osim govora o političkoj situaciji izvršen je i izbor odbora. Osim ovog sastanka, svoju godišnju skupštinu je 25. svibnja održala i Mjesna organizacija JRSD-a u Kloštru Podravskom.

U svibnju su se na području kotara izrekle 3 uvrede kralja. Na plakatu Crvenog križa u hodniku Općinskog poglavarstva u Đurđevcu, sa slike kralja je otrgnut komadić papira. Martin

⁴² Krušelj. Nav.dj. Str. 163-168.

⁴³ Prvog prosinca se slavio dan ujedinjenja Kraljevine Srbije s Državom SHS u jedinstvenu Kraljevinu SHS. Hrvatska je tim činom izgubili svoju državnost, stoga je razumljivo da ovdje taj dan i nije bio slavljen s oduševljenjem, već su ga slavila samo društva naklonjena Vladi.

⁴⁴ HDA, 21, inv. br. 2654, 1932.

⁴⁵ HDA, 21, inv. br. 3050, 2. siječnja 1933.

Pecek, 32 godine star poljodjelac iz Pitomače, u kući Ferde Stanišića je opsovao kralja. Ivan Grčić iz Ferdinandovca, 39 godina star poljodjelac, u vinogradu u Budrovcu je u napitom stanju izrekao uvredu kraljevog doma. Protiv svih je podnijeta kaznena prijava.⁴⁶

Vlakom s proštenja u Mariji Bistrici, 4. lipnja 1933. godine, vraćalo se oko 150 osoba, većinom žena iz Đurđevca i okolice. Dočekao ih je župnik Jakob Novosel koji je s njima pošao do crkve odakle su se razišli kućama. Žene su na prsima nosile male značke s hrvatskim trobojnicama, koje su kupile od tamošnjih prodavača. Među njima nije bilo političara, pa se smatralo da im nije bila namjera demonstrirati.⁴⁷

U predjelu Husinja, općine Ferdinandovac, dvovlasničari iz mađarskog mjesta Bolho (Boljevo), kotara Barcs, su posjedovali svoja zemljišta. Budući da je 1933. prestao vrijediti 5. član odredbi Trgovinskog ugovora između Jugoslavije i Mađarske, dvovlasničari nisu smjeli izvoziti svoje proizvode cestama 2. i 3. kategorije, već samo po cestama 1. kategorije, kojih nije bilo na području ovog kotara, već su se takvi najbliži nalazili u susjednim kotarima, Koprivnici i Virovitici. Zbog prevelike udaljenosti tih cesta, gdje bi morali pristupiti carinskoj kontroli, mađarskim dvovlasničarima se nije isplatilo izvoziti žito, pa su ga ostavili na svojim posjedima očekujući promjenu ugovora o trgovini kako bi mogli izvoziti plodove, kao i do tada, na cesti 3. kategorije, Husinje-Bolho. Velik broj dvovlasničara je dugovao pristrojbe raznih državnih, banovinskih i općinskih daća. Do promjene ugovora nije došlo pa je prijetila opasnost da će plodovi propasti. Općinska uprava u Ferdinandovcu je zaplijenila požeto žito i odredila javnu prodaju za dan 8. i 9. kolovoza. Za vrijeme javne dražbe žitarica, 9. kolovoza, primijećeno je da neki dvovlasničari ilegalno prenose snopove žita na mađarski teritorij. Graničar Ačim Vuković je pokušao zaustaviti prenošenje žita. Kad se dvovlasničari na poziv nisu htjeli zaustaviti ispalio je dva hica iz svoje puške. Uhićeni su Franjo Vrdak, Lazslo Šantić, Franjo Šantić i Kata Šantić, svi iz Bolha. Dok je graničar vršio dužnost s mađarske strane je iz revolvera ispaljen hitac. Tu noć je Janošu i Mihalju Jadiju uspjelo prebaciti snopove žita na mađarski teritorij. Braća Jadi su na ovom području posjedovala 30 jutara zemlje. U noći od 9. na 10. kolovoza zasjeda graničara je opazila Jadije kako ponovo prenose snopove. Pozvani su da stanu, na što su se oglušili, te opalili nekoliko hitaca. Graničari su odgovorili na vatru. Puškaranje iz revolvera i lovačkih pušaka je u dva navrata trajalo oko tri minute, pri čemu nitko nije stradao. Nakon ovog incidenta je Kotarsko načelnništvo pojačalo stražu na Husinju. Kad je 11. kolovoza Mijo Ivšak iz Ferdinandovca odvezio djetelinu koju je kupio na dražbi, a bila je u vlasništvu Jadija, otjerao ga je nepoznati muškarac pucajući na njega. Četrnaestog kolovoza je Đuro Grčić iz Ferdinandovca, radnik Stjepana Grčića, odvezio žito kupljeno na dražbi koje je pripadalo Jadijima. Na njega je ispaljen hitac s mađarske strane. Na to je graničar Ačim Vuković odgovorio pucnjima. Žandarmerijski narednik Savo Radmanović je istog dana na Husinju, kod napuštene kuće i gospodarskih zgrada braće Jadi napadnut, pri čemu je na njega ispaljeno 5 hitaca iz puške. Kod ovih incidenata su sudjelovali sinovi Janoša Jadija, Jandro, Joško i Đuro, te Feri Jadi i Vince Deščić, krojač iz Bolha. Kasnije se saznalo da je glavni inicijator svih incidenata bio Franjo Lukacz, učitelj osnovne škole u Bolhu. Nakon donošenja novog zakona pod nadzorom organa granične straže izvršena je zamjena žitarica između naših i mađarskih dvovlasnika. Nakon toga se stanje na granici smirilo.⁴⁸

Općinske uprave i žandarmerijske stanice u Pitomači i Kloštru Podravskom su podnijele prijavu kako župnici nisu htjeli na prijestolonasljednikov rođendan istaknuti državnu zastavu,

⁴⁶ HDA, 21, inv. br. 3049, 2. siječnja-2. srpnja 1933.

⁴⁷ HDA, 21, inv. br. 3259, 10. srpnja 1933.

⁴⁸ HDA, 21, inv. br. 3327, 10. srpnja-13. rujna 1933.

usprkos naređenju Kotarskog načelnništva. Župnik u Kloštru je bio Jurić Mato, protivnik režima i državnog uređenja, koji je u više navrata radi političkih istupa dolazio u sukob s vlastima. Župnik u Pitomači, Petar Mihinić, nastojao je djelovati na ostalo svećenstvo da apstinira od posljednjih izbora.⁴⁹

Od rujna 1933. do mjeseca travnja 1934. nema nikakvih izvještaja po kojima bi se mogli saznati događaji u kotaru kroz to razdoblje. Mjesečni izvještaji o političkim prilikama i događajima od travnja 1934. godine daju saznanja o zbivanjima kroz naredno razdoblje.

1934. godina

Četrnaestog travnja 1934. je u Virju boravio Karlo Kovačević, potpredsjednik Narodne skupštine i Glavnog odbora Jugoslavenske nacionalne stranke⁵⁰, i održao zbor. Kovačević je u Virje došao iz Bjelovara u društvu tamošnjeg narodnog zastupnika Stjepana Šiftara. Zboru je prisustvovalo 2500 ljudi i sve je proteklo bez incidenata. Istog dana je u Ferdinandovcu umirovljeni ministar Viktor Pogačnik održao javni zbor, kojem je prisustvovalo oko 500 građana.⁵¹

Oko Uskrsa 1934. godine, u Hlebinama se jugoslavenskim vlastima predao Stjepan Petrović, ustaški emigrant s Janka-puszte. U Janka-puszti je proglašen izdajicom i osuđen na smrt zbog odustajanja od izvršenja atentata na Ivu Perovića, Bana Savske Banovine, u Zagrebu. Nakon što se predao, na saslušanju je raskrinkao cjelokupnu ustašku mrežu u Podravini, tako da je došlo do brojnih uhićenja ustaških članova i simpatizera. Najveći sudski proces je organiziran u Beogradu, u srpnju 1934. godine, pred Državnim sudom za zaštitu države. Postupak se vodio protiv 31 osobe optužene za terorističku djelatnost a većina njih je bila iz Đelekovca i Prekodravlja, ali i iz drugih podravske mjesta. Među optuženima je bio i Josip Žagar iz Molvi koji je osuđen na 8 godina zatvora. Većina optuženika je tijekom istrage bila fizički zlostavljana, tako je Žagar u zatvoru obolio i 1936. godine umro u Molvama. Za vrijeme NDH je Žagar proglašen "ustaškim mučenikom s Drave". List *Ustaša* je 1941. godine u članku "Ustaški grobovi uz Dravu" opisao sudbinu Josipa Žagara: "...mladi ustaša Josip Žagar iz Molvi daje svoj život na oltar domovine za ustašku ideju. Po zanimanju je tipograf, od roditelja seljaka počeo je od svoje najranije mladosti baviti se političkim radom i promidžbom ustaške misli. Godine 1932. uhapšen je po prvi puta radi raspačavanja ustaških letaka, a 1933. opet iste stvari, te je kao vrlo sumnjiva osoba stavljen pod redarstveni nadzor i spriječena mu je sloboda kretanja. Godine 1934., 4. travnja bio je ponovno po oružnicima uhvaćen i dopraćen u Golu. U Goli ga je dočekalo 20 žandara i otpočelo je strahovito i zvjersko mučenje. U tom su oni imali iskustva. Prebacili su mu vreću preko glave, svezaše mu noge i ruke, objesiše ga i tako udarahu sa svih strana, dok se nije onesvijestio. Kad mu se vratila svijest, mučenje se nastavilo još gore i još zvjerskije. Kada su ga konačno prestali udarati, ležao je u nekoj drvari oružničke postaje slomljenih rebara, izbijenih zubi i bubnjića, okrvavljene glave i natečenih nogu, da nije mogao stajati ni gledati. Onako polumrtvog odvezu autom u Zagreb na policiju. Ni ovdje nije bio pošteđen, zlotvori su i ovdje pokazali na njemu svoje umijeće. Na sudu za zaštitu države osuđen je na 8 godina robije. U Mitrovačkoj kaznionici, kako je bio bolestan, umjesto lijekova dobivao je samicu, tvrdi ležaj i post. Nakon godine dana robije premješten je u kaznionu St. Gradiške. Borbeni duh nije ni ovdje

⁴⁹ HDA, 21, inv. br. 3261, 15. rujna 1933.

⁵⁰ JRSD je 20. srpnja 1933. održala prvi kongres stranke u Beogradu, prilikom čega je promijenila naziv u Jugoslavenska nacionalna stranka.

⁵¹ HDA, 21, inv. br. 3477, 1934.

mirovao, nego je dobivao pisma od kuće, trgao je s njih marke sa slikom Aleksandra i bacao ih u pljuvačnicu. Radi toga je bio kažnjen time, što nije smio primati pisma od kuće. Od silnog zlostavljanja i mučenja počeo je bacati krv, a nije dobio ni čaše vode, a kamo li lijekova. "Amnestiran", bude pušten na slobodu, ali nije mogao više hodati, već ga je jedan robijaš ustaša nosio i zatim otpremio u kužnu bolnicu u Zagreb, gdje je naskoro uslijed posljedica groznog mučenja 20. lipnja 1936. umro. (...)".⁵² Kao branitelj optuženika, u procesu protiv tzv. "zločinačke organizacije" nastupao je dr. Vlado Sabolić, odvjetnik iz Đurđevca. Pod sumnjom da imaju veze s tom organizacijom, uhićeni su i predani Upravi policije u Zagrebu Luka Barberić, Mijo Sočec i Ivan Vinković iz Šemovaca, te Franjo Novaković i Štefo Kopričanec iz Molvi. Kako im nije dokazana krivica pušteni su iz pritvora poslije 3 tjedna. Stavljeni su pod redarstvenu kontrolu uz ograničenu slobodu kretanja.

U Pitomači je 13. svibnja održan javni zbor JNS-a. Zbor je vodio Viktor Pogačnik, koji je ujedno bio i predsjednik organizacije JNS-a kotara Đurđevac. Prisustvovalo je preko 1000 građana. Osim Pogačnika su govorili Josip Živko, načelnik općine Pitomača, i dr. Božo Beck.

U Đurđevcu je 22 svibnja održan veliki zbor JNS-a za kotar Đurđevac. Prisustvovalo je oko 2500 ljudi, najvećim dijelom članova. Zbor je otvorio Pogačnik, no glavni govornik je bio ministar Juraj Demetrović, iza njega su govorili ministar i narodni zastupnik Kraljević, pa dr. Šime Prša, narodni zastupnik iz Svetog Ivana Zeline, Milan Dobrovoljac iz Dugog Sela, dr. Vlado Malančec iz Koprivnice i senator Jalžabetić. Nakon skupa je ministar Demetrović razgovarao s određenim brojem ljudi, a potom je priređen zajednički ručak za oko 80 predstavnika stranke iz 12 kotarskih organizacija.

U Đurđevcu je 21. svibnja Jadranska straža održala javnu priredbu na kojoj su nastupili Mladi harmonikaši iz Maribora. U svibnju je u Đurđevcu osnovano udruženje Mlada Jugoslavija.

U lipnju je dr. Josip Snagić održao nekoliko sastanaka u svrhu osnivanja JNS-a. S nekoliko pristalica je održao sastanke u Kalinovcu i Virju. U Virju je osnovao organizaciju u koju se upisalo oko 180 članova.

Na šestu obljetnicu ubojstava u Narodnoj skupštini, održana je misa zadušnica u crkvi u Đurđevcu, kojoj je prisustvovalo oko pedesetak ljudi. Na misi su govorili dr. Vlado Sabolić, odvjetnik i vođa nezadovoljnika postojećim režimom, te Marko Matkov⁵³, koji je jedan od istaknutijih nezadovoljnika među seljaštvom.

U srpnju je Pogačnik održao nekoliko manjih skupova u Grabrovnici i Velikoj Čerešnjevici, te je tamo osnovao mjesne organizacije JNS-a. Jugoslavenska nacionalna stranka je od tog dana imala 22 mjesne organizacije. Skup je održan i u Kalinovcu gdje je organizacija JNS-a već postojala.

Pitomaču je 14. kolovoza posjetio nadbiskup dr. Stepinac, gdje su mu tamošnji svećenici, župnik Petar Mihinić i kapelan Ivan Žinić priredili doček na kojem je bilo oko 500 ljudi. Tom prilikom je Žinić djeci podjelio oko 50 papinskih zastavica, a kraj crkve je dao istaknuti veliku papinsku bijelo-žutu zastavu. Zbog toga je protiv Žinića proveden postupak. Stepinac je na području kotara Đurđevac boravio i mjesec dana kasnije, od 8. do 20. rujna.

Iz Austrije se 19. kolovoza vratio i prijavio načelništvu Đuro Matoničkin, koji je radi veza s hrvatskim emigrantima protjeran iz Francuske. Bio je upućen upravi policije u Zagreb na

⁵² Krušelj, Nav.dj. str. 23-25., 171-172. i 215-217.

⁵³ Marko Matkov je od početka šestosiječanjske diktature bio više puta kažnjavao i zatvaran. Nakon smrti kralja kao predsjednik Hrvatske seljačke zadruge skuplja sve više pristaša među seljaštvom, a u prvoj godini rata prelazi k komunistima. Kolar-Dimitrijević, Mira. Život i rad... Nav.dj. str. 141-142.

saslušanje, a potom pušten na slobodu. Nalazio se kod roditelja u Virju, gdje je bio pod kontrolom.

U kolovozu su u mađarsko pogranično mjesto Bolho stigla dva engleska zastupnika parlamenta, koji podržavaju mađarsku revizionističku politiku, Goven i More. Oni su u Bolhu svečano dočekani. U njihovom društvu se nalazio kotarski načelnik iz Barcsa, dr. Karol Berenhay, te kapetan pogranične straže iz Babocse, Berkesz. Englezi su posjetili granicu i zaustavili se na prijelazu Husinje-Bolho, gdje su fotografirali jugoslavensku i mađarsku pograničnu stražu.

Šemovcima je osnovano udruženje Mlada Jugoslavija. Kako osnivači nisu pružili jamstvo da će razvijati svoj rad u duhu režima, udruženju je zabranjen rad.

Mato Mesarić iz Čepelovca, iseljenik u Urugvaj u pismima svojoj ženi kritički je opisivao stanje u Jugoslaviji, pišući da u njoj vlada veliko zlo i teror, te da se neće vratiti dok se to stanje ne promijeni. Prije je Mesarić bio istaknuti pristaša HSS-a.⁵⁴

4. ŽIVOT U KOTARU NAKON UBOJSTVA KRALJA ALEKSANDRA

U listopadu 1934. su u kotaru najvažniji bili odjeci atentata u Marseillesu. Mir i red nisu narušeni, ali se desilo više uvreda kralja i drugih političkih istupa. Proveden je postupak protiv općinskog bilježnika u Šemovcima, Slavka Plantosara, radi toga jer je u noći 14. listopada u selu pjevao. Učiteljica u mirovini, Vjekoslava Kirin iz Ferdinandovca je uvrijedila kralja rekavši da je sjeo na krvavo prijestolje. Proširena je kontrola nad nezadovoljnicima postojećim režimom, a naročito nad njihovim vođom u kotaru, Vladom Sabolićem. Radi pripomoći, žandarmeriji su bili na raspolaganju organi javne straže, među kojima lugari i nadzirelji lovišta. Neki od njih su uskratili poslušnost, te se nisu htjeli odazvati pozivu. Martin Vranić i Mijo Pavin iz Đurđevca su radi toga bili uhićeni, razoružani i kažnjeni zatvorom. Obojici je oduzeto pravo nošenja oružja, te su otpušteni iz službe. Sve općinske uprave su poslale svoje predstavnike na sahranu kralja u Beograd.

Vlasti su se žalile na nekorektno držanje rimokatoličkog svećenstva. Župnik Petar Mihinić i kapelan Ivan Žinić iz Pitomače su zvonjavom zvona omeli komemorativni skup za kraljem u Pitomači, te nisu dozvolili unos slike kralja u crkvu ako to ne odobri nadbiskupska kancelarija u Zagrebu. Mijo Jurić, župnik u Kloštru Podravskom i Ante Bubanić, župnik u Kozarevcu, nisu na misi izgovorili spomen na kralja. Zbog raznih istupa i uvreda kralja optuženi su:

- Josip Jozek, Đurđevac
- Đuro Grbačić, Grabrovnica
- Jendrašić Marko, Šemovci
- Đuro Šimek, Kalinovac
- Antun Jelić, V. Čerešnjevica
- Stjepan Sitek, P. Sesvete
- Ivan Kovačev, Glog
- Tomo Fičko, P. Sesvete
- Antun Posavec, P. Sesvete
- Tomo Dečina, Đurđevac
- Ivan Švaco, Đurđevac
- Ignac Đeri, Budrovec
- Đuro Grčić, Drenovica

⁵⁴ HDA, 21, inv. br. 3477, 1934.

Osim toga bilo je još počinjenih istupa u vezi s atentatom, kao što je pjevanje, te sviranje na ulici usprkos zabranama. Komemoraciju kralju su 4. studenog u Đurđevcu održali Mjesni odbor i pomladak Jadranske straže. Karlo Blažeković, župnik u Podravskim Sesvetama je u svojoj župi na temelju odobrenih pravila od duhovnih oblasti osnovao udruženje križara. Ovakve organizacije predstavljaju prepreku širenja vladinih organizacija, primjerice Jugoslavenskom Sokolu i drugih. Podnesen je postupak protiv Mije Jurića, upravitelja župe u Kloštru Podravskom, jer je na satu vjeronauka navodno rekao kako se djeca ne trebaju moliti za kralja. U Miholjancu je 19. studenog izvršen pretres stana upravitelja župe Ivana Konjevića, radi potrage za oružjem. Pronađen je revolver kalibra 9 mm te je Konjević kažnjen novčanom kaznom.

Zbog navodne špijunaže u korist Mađarske, uhićen je Martin Krašovec iz Špinca, općine Vizvar, kotara Nagyatad. On je naoružanome općinskom stražaru Đuri Kovačevu iz Đurđevca pobjegao, te ga se nije uspjelo odmah uhvatiti. Žandarmerija i graničari su uz pomoć građana iz općina Ferdinandovac, Đurđevac, Molve, Virje, Kalinovac i Podravske Sesvete, koje je vodio načelnik kotara Urlič-Ivanović, krenuli u potragu. Izvršen je detaljan pretres terena, te je Krašovec ponovo uhićen. Pritvoren je i općinski čuvar Kovačev, kažnjen s 14 dana zatvora i nakon toga otpušten iz službe.⁵⁵

U izvještaju "Odjek i prilike u narodu nakon smrti kralja Aleksandra", načelnik kotara Urlič-Ivanović daje svoje viđenje događaja u narodu nakon atentata, daje podatke o vodećim ličnostima među nezadovoljnicima prema režimu, te popis svećenstva kotara Đurđevac i njihovo ponašanje. Vijesti o atentatu u Marseillesu su došle i u najudaljenija mjesta kotara već sljedećeg dana, 10. listopada. U početku je među narodom primjećen strah, naročito kad je u jutro tog dana viđena vojska u većem broju, koja se nekoliko dana ranije nalazila u susjednim kotarima na redovitim manevrima. U prvi čas nije bilo nekih komentara o atentatu, ali se kasnije počelo govoriti kako će doći do rata. Naročito su se mnogi pribojavali upada Mađara.

4.1. PODACI O VOĐAMA NEZADOVOLJNIKA PREMA POSTOJEĆEM REŽIMU I PORETKU⁵⁶

Dr. Vladimir Sabolić

Sin je Petra i Olge, rođene Starčević, rođen 1900., rimokatoličke vjeroispovijesti, po zanimanju odvjetnik, živi u Đurđevcu, oženjen, otac jednog djeteta. Ranije je pripadao Davidovićevoj demokratskoj stranci. Policijski kažnjavao kod načelništva, radi vršenja "separatističke propagande", isticanja hrvatske zastave i demonstracija političkog karaktera.

Marko Matkov

Sin je Bolte i Roze, rođene Filipović, rođen 1904., rimokatoličke vjeroispovijesti, po zanimanju poljoprivrednik, živi u Đurđevcu, oženjen, otac dvoje djece. Bivši je pristaša Hrvatske seljačke stranke. Kažnjavao isto kao i Sabolić, te još 1933. zbog raspačavanja ilegalne štampe. Trenutno na odsluženju kazne zatvora od 14 dana, na koju je osuđen 31. listopada, zbog uvrede organa javne straže.

Franjo Novaković

Sin je Mate i Mare, rođene Posavec, rođen 1892, rimokatoličke vjeroispovijesti, po zanimanju zemljoradnik, živi u Molvama, oženjen, otac troje djece. Prije je pripadao Hrvatskoj seljačkoj

⁵⁵ HDA, 21, inv. br. 3477, 1934.

⁵⁶ HDA, 21, inv. br. 3669, 31. listopada-2. prosinca 1934. Podaci dolaze prema navedenom izvješću Urlića-Ivanovića.

stranci. Prošlih godina je kažnjavan zbog vršenja "separatističke propagande". Ove godine je predan upravi policije u Zagrebu, u vezi s radom "zločinačke organizacije" u susjednom koprivničkom kotaru.

Valent Hodalić

Sin je Joze i Dore, rođene Lacković, rođen 1867. godine, po zanimanju zemljoradnik, živi u Đurđevcu, oženjen, bez djece. Pripadao je Hrvatskoj seljačkoj stranci, jedanput biran za narodnog zastupnika. Pred općinske izbore 1933. osuđen na kaznu od 30 dana zatvora, zbog raspačavanja ilegalne štampe. Do tog je vremena bio usko povezan s Sabolićem i Matkovim.

4.2. POPIS SVEĆENSTVA KOTARA ĐURĐEVAC I NJIHOVO PONAŠANJE NAKON ATENTATA⁵⁷

Mijo Jurić

Upravitelj je župe u Kloštru Podravskom. Striktno se držao naređenja dobivenih od crkvenih vlasti. Misu zadušnicu kralju nije odslužio 10. listopada kao ostalo svećenstvo, već 15., zbog toga jer nije bio kod kuće. Jurić je učitelj vjere u Kloštru Podravskom, a u ranijim izvještajima se navodi kako je rekao djeci da ne mole za pokojnog kralja. U prijašnjem razdoblju se izjašnjavao kao frankovac.

Antun Bubanić

Župnik je u Kozarevcu. Prvu misu zadušnicu je odslužio "suhoparno", strogo po odredbama duhovnih vlasti. Na dan sahrane nije služio misu zadušnicu, jer za nju nije dobio nalog od nadbiskupa. Zbog toga je kažnjen novčanom kaznom. Ranije je po uvjerenju bio frankovac.

Petar Mihinić

U Pitomači je župnik i dekan. Njegovo služenje mise zadušnice je bilo korektno, ali mu se zamjera što nije dozvolio unošenje slike kralja u crkvu. 14. listopada je zvonjavom ometao komemorativni skup u blizini crkve. Ranije je pripadao Hrvatskoj pučkoj stranci.

Ivan Žinić

U Pitomači vrši dužnost kapelana. U pogledu držanja nakon atentata za njega vrijedi isto što i za Mihinića. Ranije je bio pripadnik Hrvatske pučke stranke.

Ivan Konjević

Upravitelj je župe Miholjanec. Misu zadušnicu je odslužio korektno i prema dobivenim uputama. Došao je u Miholjanec prije 2 godine, tako da njegova ranija politička pripadnost nije poznata.

Martin Kovačević

Vrši dužnost župnika i dekana u Virju. Crkvene obrede zadušnice je izvršio uz pomoć Milunića i Shedyja. Držanje mu je bilo korektno. Ranije je pripadao Hrvatskoj pučkoj stranci.

⁵⁷ HDA, 21, inv. br. 3669, 31. listopada-2. prosinca 1934. Isto.

Josip Milunić

Učitelj je vjere u Državnoj, narodnoj i građanskoj školi u Virju. Ranije je bio pripadnik Narodne radikalne stranke.

Alojz Shedy

Kapelan je u Virju. Nakon atentata se držao korektno, kao i ostali svećenici iz Virja. On je mlad čovjek koji ranije nije bio politički opredjeljen.

Karlo Blažeković

Župnik je u Podravskim Sesvetama. Mise zadušnice je odslužio po dobivenim uputama, a u crkvi je po vlastitoj inicijativi dao postaviti kraljevu sliku. Ranije je pripadao frankovcima.

Juraj Kranjčev

Župnik je u Kalinovcu. Mise zadušnice je odslužio po dobivenim naređenjima vjerske oblasti. Ranije je pripadao Hrvatskoj pučkoj stranci.

Jakov Novosel

Obavlja dužnost župnika u Đurđevcu. Njegovo ponašanje je bilo režimu korektno. Ranije nije bio stranački opredjeljen.

Ivan Šabarić

Učitelj je vjere u Državnoj, narodnoj i građanskoj školi u Đurđevcu. Umjesto Novosela je održao misu zadušnicu u Đurđevcu. Dosad nije bio stranački opredjeljen.

Adolf Blaga

Vrši dužnost župnika u Jelačićevu.⁵⁸ Održao je misu zadušnicu i u crkvi postavio sliku kralja. Prije je pripadao Hrvatskoj pučkoj stranci.

Stjepan Kovačić

Župnik je u Molvama. Održao je misu zadušnicu prema dobivenim uputama duhovnih vlasti. Ranije je pripadao Hrvatskoj pučkoj stranci.

Venjamin Pavlovski

Upravitelj je Srpsko-pravoslavne parohije u Maloj Čerešnjevici. Mise zadušnice je odslužio propisno. On je ruski izbjeglica, koji je nedavno postao državljanom Jugoslavije, tako da ranije nije bio politički opredjeljen.

Načelnik kotara Urlić-Ivanović u izvješću se žali na ponašanje odvjetnika dr. Vladimira Sabolića, vođe kotarskih nezadovoljnika postojećim stanjem u državi. Zamjera mu što nije nikakvim vanjskim znakom istaknuo žalost smrću kralja, te nije sudjelovao u nijednoj komemoraciji. Navodno je napadno i uz smijeh promatrao tko sve prisustvuje misi zadušnici, a njegova supruga se pokazivala u kričavoj crvenoj haljini.⁵⁹ Sabolić je kažnjen kaznom zatvora od

⁵⁸ Beogradska je vlada htjela uništiti svaku uspomenu na Habsburgovce, zato je odredila da Ferdinandovac promijeni ime u Jelačićevo.

⁵⁹ HDA, 21, inv. br. 3775, 19. listopada-1. studenog 1934.

14 dana. Također je kažnjena i njegova supruga Ivka.⁶⁰ Urlič-Ivanović je pozvao svoje činovništvo da prekinu prijateljstvo s osobama koje nisu prijatelji države i dinastije Karađorđevića, između ostalih i starješinu suda u Đurđevcu Marka Bete. Bete je trebao upozoriti svoje podređeno osoblje da se ne druži s protivnicima režima. Svi osim Bete su nastavili druženje s dr. Sabolićem.

4.3. POPIS SVIH SLUŽBENIKA SUDA U ĐURĐEVCU I NJIHOVO PONAŠANJE⁶¹

Marko Bete

Skoro se ni s kim ne druži i živi povučeno. U bivšem mjestu službovanja, Daruvaru, došao je u sukob s tamošnjim načelnikom kotara Šimom Jagodićem, koji ga je optuživao zbog "komunističkih nadziranja". Urlič-Ivanović ga ne smatra podobnom osobom za starješinu suda u ovom pograničnom mjestu. Navodno je "neelastičan, tvrdoglav i spor u shvaćanju".

Franjo Puhač

Sudac koji je korektan u radu, ali po uvjerenju naročito ispoljava svoje hrvatstvo. Oženjen je za učiteljicu Miroslavu Puhač.

Dragutin Kerpner

Bojažljiv je čovjek, po nacionalnosti Židov. U Đurđevac je došao iz Đakova za kaznu zbog nekih presuda vojnih lica.

Mihajlo Rabađija

Rodom je iz Kalinovca, gdje mu živi i brat koji se smatra kao nezadovoljnik režima. U Đurđevac je premješten iz Podravske Slatine. Sabolićev je prijatelj što se potvrđuje time jer je u listopadu organizirao večeru na kojoj su prisustvovali Sabolić, Puhač, Kerpner i Pavunić.

Josip Pogledić

Nedavno je premješten u Koprivnicu. Poznat je kao veliki Hrvat i Sabolićev prijatelj.

Ivan Pavunić

Rodak je poznatog frankovca, župnika Pavunića u Koprivnici. Isticao se kao klerikalac. Stalno je u društvu s Sabolićem. U privatnim okruženjima se neugodno politički izražavao o Srbima i hegemoniji Beograda.

S obzirom na njihovo držanje, Urlič-Ivanović traži premještanje svih ovih osoba iz kotara.

Dr. Vladimir Sabolić se potom žalio Kraljevskoj banskoj upravi u Zagrebu jer je 4. studenog 1934. od kotarskog načelnništva osuđen na 14 dana zatvora, jer se navodno smijao "domoljubnom" građanstvu kad je 18. listopada išlo sa komemoracije. Napominje kako je domoljubno građanstvo najbliža načelnikova okolina, koja je, zajedno s načelnikom, nakon komemoracije stajala kod njegove kuće i provocirala. Dok su se u drugim slučajevima gdje se vikalo, pjevalo i slično, izricale novčane kazne i kazne zatvora od nekoliko dana s pravom žalbe, Sabolić je bolestan otpremljen u zatvor isti dan bez prava žalbe. Načelnik kotara Urlič-Ivanović je u Đurđevcu od proljeća 1933. Odmah prilikom dolaska je Sabolića pozvao na razgovor gdje ga je upozorio da

⁶⁰ HDA, 21, inv. br. 3477, 1934.

⁶¹ HDA, 21, inv. br. 3775, 19. listopada-1. studenog 1934. Izvješće Urlića-Ivanovića.

će za najmanju sitnicu biti interniran. Prije Urlić-Ivanovića načelnik je bio dr. Legović, koji je Sabolića kaznio zatvorom od 14 dana zbog svađe u vatrogasnom društvu. Sabolić navodi kako od 1932. godine ne razvija nikakvu političku ili društvenu aktivnost. Prije je bio na čelu vatrogasnog društva, *Športskog kluba Graničar*, te tajnik *Hrvatskog pjevačkog društva Preradović*. Svom iskazu prilaže liječničku svjedodžbu o svojoj bolesti. Sabolić traži da ga se ubuduće bolesnog ne zatvara, da se ispituju izvještaji kotarskog načelnništva o njemu, te da se preslušaju drugi svjedoci.⁶²

5. ZAKLJUČAK

Važnija zbivanja i događaji u kotaru Đurđevac od 1929. do 1934. prikazani su kronološki po mjesecima i godinama. Zapreka preciznijoj slici zbivanja su brojni dokumenti koji nedostaju i koji nisu pronađeni u zbirci 21 Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu, po kojoj sam radio ovaj pregled. Prikaz sam prilagodio broju dokumenata kroz određena razdoblja, i tako ga raščlanio na njegove najlogičnije periode. U uvodu je ukratko prikazano razdoblje od stvaranja Kraljevine SHS do proglašenja diktature. Prikazano je političko stanje u kotaru Đurđevac u danom razdoblju.

U pregledu stanja u kotaru od Zakona o diobi zemlje na Banovine do Oktroiranog ustava, u kojem je politički život u cijeloj zemlji utihnuo, dan je pogled na događaje kroz preglede kotarskog načelnništva. U izvještajima o stanju javne uprave bilo je malo političkih zbivanja, ali je zanimljivo stanje među narodom i pogled na javni red i mir u tom razdoblju.

U pregledu od obnove ustavnosti do atentata u Marseillesu pomalo se aktiviraju političari i kroz pomalo subjektivan prikaz izvještaja kotarskog načelnništva o političkim prilikama i događajima, vidi se teško stanje opozicije u kotaru. Bilo je nemoguće razviti neku opsežniju aktivnost, ali su zato vladini ljudi organizirali pregršt skupova i zborova Jugoslavenske radikalno seljačke demokracije, od 1933. Jugoslavenske nacionalne stranke.

Nakon ubojstva kralja Aleksandra svi postaju sumnjivi, vrše se pritisci na sve protivnike režima. Prave se popisi važnijih ljudi u kotaru, prate se građani, naglo su porasle prijave za uvredu kralja i njegovog doma. Naročito se vidi u primjeru dr. Vladimira Sabolića, kojeg su posjećivali samo oni hrabriji, kako je režim uticao na njegov život, razne zabrane, prijave. Čak se pokušalo utjecati i na predstavnike suda.

Vidi se težak život ljudi u ono vrijeme, loše gospodarsko stanje, ali je radin čovjek iz ovog područja na svim stočarskim izložbama redovito dobivao najviše nagrada. To su bili najteži dani hrvatskog naroda, jer je iduće, 1935. godine režim već pomalo popustio, nisu progoni bili tako česti a vlada je tolerirala slobodniji stranački rad.

Djelovanje ustaškog pokreta nije bilo izraženo na toj razini kao u koprivničkom kotaru, gdje su emigranti iz Janka-puszte izvršili nekoliko diverzija.⁶³ Opisane su tragične sudbine Josipa Žagara i Ivana Domitrovića, koji su ubijeni zbog svog djelovanja. Ignac Domitrović, koji je blisko surađivao s Perčecom, zajedno s njime je i ubijen u Italiji 1934. godine, ali ne od vladinih ljudi, već od pripadnika ustaškog pokreta koji su ih likvidirali u međusobnim sukobima.

Od političara koji djeluju na području kotara, najistaknutiju ulogu u daljnjem razdoblju imao je dr. Vladimir Sabolić. Na izborima 1935. i 1938. godine je na listi HSS-a kandidiran za

⁶² HDA, 21, inv. br. 3870, 22. studenog-1. prosinca 1934.

⁶³ Najveći atentat se desio 1933. godine na željezničkom kolodvoru u Koprivnici. Više vidi u: Krušelj. Nav.dj. Str. 22.

narodnog zastupnika. Izabran je za tajnika Kotarskog odbora HSS-a, a 1939. godine istupa iz stranke i postaje organizator ustaškog pokreta u đurđevačkom kraju. Već je i prije bio povezan s emigrantima u Janka-pushti, a od 1939. godine i s ustaškim prvacima Budakom, Kvaternikom i Lorkovićem. Nakon proglašenja NDH je imenovan za ustaškog povjerenika za kotar Đurđevac. U lipnju 1941. godine je postavljen za župana Velike župe Posavlje u Brodu na Savi⁶⁴, a od prosinca 1942. do travnja 1944. godine je župan Velike župe Bilogora u Bjelovaru. Prije sloma NDH, još je obavljao dužnost državnog tajnika i ravnatelja unutarnje uprave MUP-a. Pred naletom partizana u svibnju 1945. godine bježi u Austriju i Njemačku. U proljeće 1948. godine ilegalno ulazi u Hrvatsku, te biva uhićen i osuđen na smrt.⁶⁵

Viktor Pogačnik je 31. ožujka 1934. godine umirovljen, sve se manje ističe u radu stranke, te ga na banovinskoj stranačkoj konferenciji mijenja Valent Živko iz Kalinovca. Poslije 1935. godine se više ne pojavljuje na političkoj sceni. Umire u Đurđevcu 1945. godine.⁶⁶

Slično je bilo i s Tomom Jalžabetićem. Otkad je 1932. godine postavljen za senatora, zbog duboke starosti sve je rjeđe putovao u Beograd, te nije više imao neku veću ulogu kao političar. Umro je u Đurđevcu 1937. godine.

Na izborima 1935. godine listu Udružene opozicije u kotaru vodio je Franjo Novaković iz Molvi, te premoćno pobijedio.⁶⁷ Hrvatski narod je u cijeloj zemlji većinom glasao za Udruženu opoziciju, te samim time pokazao da je režimskim nasiljima za vrijeme diktature i oktroja još više očvrstnuo, te da mu je politička svijest sazrijela. Sličnu stvar su pokazali i izbori 1938. godine. Hrvatsko pitanje se pomalo rješavalo, a 1939. godine je sporazumom Cvetković-Maček stvorena Banovina Hrvatska. Nažalost, hrvatski narod je jako kratko živio u ovoj novoj tvorevini. Vihor novog zla je u obliku rata kucao na granice Banovine i prijetio Hrvatima s još strašnijom pogibelji. Hrvatska se našla pred novim, još većim i težim iskušenjima.

6. LITERATURA

1. Horvat, Rudolf. Hrvatska na mučilištu. Zagreb : Školska knjiga, 1992.
2. Hrvatski državni arhiv Zagreb. Zbirka 21 : Politička situacija i izbori, 1918.-1941.
3. Kolar-Dimitrijević, Mira. Trnoviti životni put đurđevačkoga političara Tome Jalžabetića. // Đurđevečki zbornik. Đurđevac, 1996.
4. Kolar-Dimitrijević, Mira. Život i rad profesora Viktora Pogačnika. // Podravski zbornik. Koprivnica : Muzej grada Koprivnice, 1991.
5. Krušelj, Željko. U žrvnju državnog terora i ustaškog terorizma. Koprivnica : Hrvatski zemljopis, Naklada dr. Feletar, 2001
6. Matković, Hrvoje. Suvremena politička povijest Hrvatske. Zagreb : MUP RH, 1995.
7. Tko je tko u NDH. Zagreb : Minerva, 1997.

⁶⁴ Današnji Slavonski Brod.

⁶⁵ Tko je tko u NDH. Zagreb : Minerva, 1997. Str. 353-354.

⁶⁶ Kolar-Dimitrijević, Mira. Život i rad... Nav.dj. Str.141-145.

⁶⁷ Kolar-Dimitrijević, Mira. Trnoviti životni put... Nav.dj. Str. 267.

8. PRILOG

Tablica 1 - Popis osoba s kotara Đurđevac koje su prisustvovalе sastanku s ministrima u Bjelovaru 3. studenog 1930.⁶⁸

Redni broj	Ime i prezime	Mjesto stanovanja	Dob	Zanimanje	Bivša stranačka pripadnost
1.	Dr. Beck Božo	Đurđevac	36	Jav. bilježnik	NRS
2.	Dr. Jozo Beganić	Đurđevac	46	Odvjetnik	DS
3.	Franjo Topolčić	Đurđevac	48	Opć. načelnik	-
4.	Stjepan Lovrak	Đurđevac	65	Poljodjelac	HSS
5.	Đuro Međumorec	Đurđevac	54	Poljodjelac	HSS
6.	Florijan Kovačić	Đurđevac	47	Poljodjelac	Federalist
7.	Petar Hodalić	Đurđevac	64	Poljodjelac	SDS
8.	Ivan Lovašen	Đurđevac	59	Poljodjelac	Klerikalac
9.	Mijo Balatinec	Đurđevac	49	Krojač	SDS
10.	Tomo Jalžabetić	Đurđevac	73	Poljodjelac	Federalist
11.	Đuro Janči	Đurđevac	30	Kolar	Klerikalac
12.	Tomo Nikša	Đurđevac	54	Poljodjelac	SDS
13.	Rok Janković	Kalinovac	36	Opć. načelnik	-
14.	Đuro Fosin	Kalinovac	33	Trgovac	NRS
15.	Bolto Petrokov	Kalinovac	52	Poljodjelac	HSS
16.	Josip Bukovčan	Kloštar	42	Opć. načelnik	-
17.	Ivan Ferega	Kloštar	33	Bravar	HSS
18.	Mato Kralj	Kloštar	59	Poljodjelac	HSS
19.	Martin Maturanec	Budančevica	45	Poljodjelac	Federalist
20.	Valent Mihaljević	Suha Katalena	53	Poljodjelac	HSS
21.	Đuro Presečan	Dinjevac	45	Poljodjelac	HSS
22.	Mato Horvat	Kozarevac	57	Poljodjelac	HSS
23.	Ivan Ban	Prugovac	42	Poljodjelac	HSS
24.	Mijo Pintarić	Prugovac	60	Poljodjelac	HSS
25.	Marko Bratec	Molve	40	Opć. načelnik	Federalist
26.	Petar Balogović	Molve	57	Poljodjelac	Federalist
27.	Lovro Žufika	Molve	42	Poljodjelac	Federalist
28.	Vinko Dorić	Molve	55	Kolar	Federalist
29.	Mijo Đukin	Molve	38	Poljodjelac	HSS
30.	Antun Đukin	Molve	38	Poljodjelac	HSS
31.	Antun Manester	Molve	34	Trgovac	NRS
32.	Franjo Götz	Pitomača	53	Opć. načelnik	DS
33.	Milan Weber	Pitomača	24	Trgovac	-
34.	Tomo Makvić	Pitomača	45	Poljodjelac	HSS
35.	Josip Živko	Pitomača	55	Poljodjelac	HSS
36.	Simo Kerep	Pitomača	36	Bačvar	HSS
37.	Stjepan Slavinić	M. Čerešnj.	48	Poljodjelac	SDS
38.	Leopold Tratnjak	M. Čerešnj.	52	Poljodjelac	SDS
39.	Leontije Stanić	M. Čerešnj.	38	Poljodjelac	SDS
40.	Martin Barberić	Šemovci	44	Opć. načelnik	DS
41.	Đuro Kopas	Šemovci	54	Trgovac	HSS
42.	Martin Cvetković	Šemovci	42	Poljodjelac	HSS
43.	Jakob Henc	Šemovci	43	Poljodjelac	HSS

⁶⁸ HDA, 21, inv. br. 2038, 3. listopada 1930.

Redni broj	Ime i prezime	Mjesto stanovanja	Dob	Zanimanje	Bivša stranačka pripadnost
45.	Ivan Šajković	Rakitnica	43	Poljodjelac	HSS
46.	Mijo Grivić	Virje	37	Opć. načelnik	HSS
47.	Rudolf Kralj	Virje	35	Postolar	HSS
48.	Mijo Kovačević	Virje	37	Trgovac	HSS
49.	Jakob Grgić	Virje	42	Krojač	HSS
50.	Mato Šklebar	Virje	37	Poljodjelac	HSS
51.	Mato Cik	Virje	56	Poljodjelac	HSS
52.	Mato Keleminec	Miholjanec	35	Poljodjelac	HSS
53.	Štefo Kuštrak	Miholjanec	54	Poljodjelac	HSS
54.	Đuro Vukres	Miholjanec	31	Učitelj	SDS
55.	Franjo Bednaić	Virje	54	Poljodjelac	SDS
56.	Valent Milek	Virje	50	Poljodjelac	HSS
57.	Đuro Plemenčić	Virje	35	Trgovac	HSS
58.	Milko Tišljar	Virje	36	Trgovac	HSS

SUMMARY

The period of January 6th Dictatorship of suspended (octroyed) constitution, belong absolutely to hardest times of Croatian people history. Population of Podravina, just as the rest of other Croatian regions, had a great deal of first-hand repression from Serbian chauvinist unitarism, expressed mostly in prohibition of any Croatian national sentiment, frequent persecution, arrests, and police brutality. Hard economic situation additionally worsened life to suffering population from Podravina, who tried to go on with life, with a firm faith in better future.

This paper aims to describe everyday life in Đurđevac county in the said period, mostly through chronology reports of local county leadership (today the documents are being kept at the Croatia's State Archives in Zagreb), After the constitution had been suspended and a dictatorship introduced, political life in the county died away, and the only active politicians were those whom sympathized the regime. Opposition politicians withdrew from public life and mostly waited for better times for their activity. Some individuals, on the other hand, continued its work through Ustashe movement, either undercover or moved to neighboring Hungary, where an Ustashe military camp at Janka-puszta had been set up.

In the first months after the assassination of King Alexander the pressure on all opponents of the regime increased. People were monitored, followed, particularly more distinguished representatives of former political groups and parties, members of the clergy and courts.

